

László Boros Gyevi — György Lovász
— Attila Márfi — Klára T. Mérey —
Tivadar Papp — Géza Z. Kiss:

PODRAVSKI HRVATI (Studije) 1

Budimpešta: Izdanje Demokratskih sa-
veza Južnih Slavena u Mađarskoj —
Tankönyvkiadó, 1988, 304 str.

Izvršni izdavač naših narodnih iz-
danja u Mađarskoj jest Poduzeće za
izdavanje udžbenika (Tankönyvkiadó),
koji se tim poslom bavi od 1977. Do
kraja prošle godine, 1988, objavio je
44 naslova, pretežno udžbeničke i be-
letrističke literature. Među potonjim
većinu čine zbirke stihova naših na-
rodnih pjesnika te pjesničke antolo-
gije. Treba naglasiti da je izdavačka
djelatnost spomenutog nakladnika na
hrvatskome ili srpskom jeziku po na-
slovima i visini naklade najopsežnija.
Dok je u rečenom razdoblju izašlo 20
naslova na rumunjskom, 35 na nje-
mačkom i 39 na slovačkom, na našem
jeziku, kako nas informira urednik
Živko Mandić, bilo ih je, rekosmo, 44.

Najnovije naše izdanje jest naslov-
ljena zbirka od pet studija iz pera
šestoro autora, te s predgovorom ge-
neralnog sekretara Demokratskog sa-
veza Južnih Slavena Marina Mandića,
s popisom upotrijebljene literature
i sažecima na mađarskome i njemač-
kom jeziku. Napominjemo da je ova
knjiga prvi dio dvotomne cjeline, dru-
gi će svezak, nadamo se, izaći tijekom
1990.

Autori su se u svojim radovima o-
graničili na prikaz osam hrvatskih se-
la u mađarskoj Podravini koja pripa-
daju dvjema županijama, i to kraj-
njem jugozapadu Baranje (Baranya
megye) i isto tako krajnjem ali jugo-
istoku Šomoda (Somogyi megye). Sva
sela nalaze se istočno od Barče (Barcs),
uz Dravu idući nizvodno, odnosno u
blizini te rijeke. Ona su nanizana u
prostoru koji čini stanovitu mikrore-
giju, a poimence su ova: Potonja (Po-
tony), Novo Selo (Tótújfalu), Luko-
višće (Lakócsa), Brlobaš (Szentborbás),
Martinci (Felsőszentmárton), Križevci
(Drávakeresztúr), Dravljanzi (Révfalu)
i Arhadin (Drávasztára). Sva su ona
smještena na prostoru koji odgovara
razdaljini između naše Podravske Sla-

tine i Suhopolja. U napomeni uredni-
ka čitamo da ovom zbirkom studija
nisu obuhvaćena nekoć hrvatska, a
danas više ili manje pomađarena po-
dravska sela u Šomodu između Barče
i Čurga (Csurgó). To su sela: Bobovec
(Babócsa), Bojevo (Bolhó), Rasinja
(Heresznye), Izvar (Vizvár), Belovar
(Bélavár), Breznica (Berzence) i Dvo-
rišće (Somogyudvarhely). Ta sela leže
nasuprot našem prostoru omeđenom
Pitomačom i Novigradom Podravskim.

Autori uvodne studije jesu György
Lovász i Tivadar Papp. Oni su izložili
geografski položaj osam hrvatskih se-
la kao dijela male regije u mađarskoj
Podravini, njihove klimatske i hidro-
loške prilike, vrste i obilježja tamoš-
njih tala, te biljni i životinjski svijet.
Svoja izlaganja podastri su na osnovi
praćenja prirodnih zbiljanja te egzak-
tnih vrijednosti što su ih izrazili i u
više tablica, crteža i grafikona. Neke
usporedbe, primjerice šumskih povr-
šina, načinjene su na osnovi činjenica
iz gotovo dvjestagodišnjeg razdoblja.
Posebnu pozornost posvetili su autori
fenomenu rijeke Drave, utjecajne na
prirodne mijene u regiji. Navlastito je
uočljivo njeno djelovanje na obilježja
tamošnjeg tla, o čemu, zna se, ovisi
napose poljoprivrede, šumarstvo i dru-
ge privredne djelatnosti toga kraja,
nekad kao i sada.

U drugoj studiji, iz pera Lászla Bo-
rosa Gyevoja, obrađena je povijest o-
voga dijela mađarske Podravine u
srednjem vijeku s posebnim osvrtom
na višestoljetnu prisutnost hrvatskog
življa u tom dijelu Mađarske. Hrvati
su tamo zabilježeni već na kraju 14.
stoljeća. Bit će da se radilo o neve-
likom broju raštrkanog stanovništva
čija je nekompaktnost pogodovala gu-
bljenu jezika i posvemašnjoj asimila-
ciji. Drugo razdoblje hrvatske napu-
čenosti u onom kraju broji se od po-
četka 16. stoljeća, kad je hrvatski ži-
valj bio uvećan doseljavanjem novih
sunarodnjaka za stoljeće i pol turske
vladavine. U oba spomenuta razdob-
lja, među feudalne gospodare i crkve-
ne upravljače tih krajeva ubrajaju se
i vranski prior i zagrebački biskup te
arhiđakon u prekodravskoj Vaški. No,
ni tome hrvatskom žiteljstvu povijest
nije bila sklona. Vojni pokreti, turski

ratovi, bune i drugi oblici sile dobro-
no su prorijedili hrvatski živalj, pa
će tek kraće hrvatsko razdoblje, zapo-
četo nakon izгона Turaka krajem 17.
stoljeća, biti za naš nadolazeći hrvat-
ski svijet vrijeme mogućeg opstanka
i, do u naše dane, definitivnog ostan-
ka. Na osnovi opsežne literature i ar-
hivskih dokumenata autor Boros Gyevi
izlaže čitatelju godinu postanka poje-
dinog sela, njihove feudalne gospoda-
re, pad u turske ruke početkom 16.
stoljeća, te brojnost hrvatskih obite-
lji u dotičnom kraju. Potomstvo dije-
la stanovništva pošteđenog u ratova-
nju za oslobođenje od Turaka, daka-
ko uz potomke novijih doseljenika, ži-
vi u tim selima i danas. Posebno su
zanimljive veze s Hrvatskom održava-
ne navlastito preko seoskih župnika i
viših crkvenih dostojanstvenika pri-
došlih iz prekodravskih krajeva te Za-
greba. Na kraju studije autor iznosi
rezultate svojih istraživanja koji se
tiču predaka današnjih Hrvata u tim
selima, s nastojanjem da naseljenici-
ma iz treće migracijske struje utvrdi
stari zavičaj. Sačuvane matice i po-
pisi stanovništva te zapisnici kanon-
skih vizitacija u tome su mu bili naj-
pouzdaniji izvori. Ova autorova otkri-
ća nisu samo važna za znanost nego
su i zanimljiva za mnoge naše tamoš-
nje sunarodnjake koji su tako uspjeli
saznati starost svoga obiteljskog sta-
bla, a neki, kako rekosmo, i stari za-
vičaj svojih davnih predaka.

Géza Kiss, autor treće studije, na-
stavlja s povijesnim prikazivanjem
osam hrvatskih sela, i to od istjeri-
vanja Turaka osamdesetih godina 17.
stoljeća, pa do pada mađarske revo-
lucije pod Lajošem Kossuthom godine
1849. Ratne godine s kraja 17. stolje-
ća te kurucka buna na početku 18.
stoljeća donijele su i ovom kraju ve-
like gubitke u ljudstvu kao i sveko-
lik gospodarski nazadak. Prikazavši
tamošnju životnu okolinu i život naše-
ga i svakog drugog čovjeka u njoj,
autor iznosi na osnovi literature i ar-
hivske građe sve tegobne strane kmet-
skog življenja u onim prevratnim go-
dinama. U donekle stabiliziranoj žu-
panijskoj upravi nazirali su se nešto
lakši uvjeti za život. Iznosi pripadnost
svih hrvatskih sela okolnim gosposhti-
jama od kojih su dvije bile u vlasno-
sti svjetovnih feudalaca (Starin je pri-

padao grofu Batthyányju, kasnije Dra-
škoviću, a Dravljanici obitelji Petrov-
szky, dok su Martinci bili u vlasništvu
prekodravskoga vašćanskog arhidako-
na, Križevci pod pečuškim kaptolom,
a Lukovišće, Potonja, Brlobaš i Novo
Selo bili su u kmetskoj podložnosti o-
patiji u Szentjakabu). Odnose i oba-
veze kmetskog svijeta autor je pred-
stavio na mnogim primjerima davanja
u naravi, novcu te kolnoj i ručnoj ra-
boti u predurbarskim te od 1767. i u
urbarskim uvjetima. Nadalje se bavi
ustrojstvom vlastelinstava i njihovim
funkcioniranjem. Autorovo izlaganje
ilustrirano je fotokopijama urbarskih
knjiga pisanih i hrvatskim jezikom,
karata nekih sela i njihovih hatara,
raznih posjedovnih isprava te ugovora
o iznajmljivanju zemljišta ili kori-
štenju šuma i voda, sudskih procesa
i dr. Prikazao je organizaciju poljodjel-
ske proizvodnje u dvopoljnom i tro-
poljnom sustavu, uzgoj stoke, što sve
daje uvid u imovno stanje kmetova.
U preglednoj tablici pučanstva na os-
novi popisa s početka 18. stoljeća vi-
di se da je broj stanovnika u tih osam
sela iznosio nešto preko dvije tisuće.
Kasniji popisi iznose i njihovu narod-
nost gdje se kaže da su «žitelji ovih
sela Hrvati i katolici». Autor se bavi
i razvojem seoskih obitelji, uz navo-
đenje brojčanog stanja u svakom od
njih. Iznosi i strukturalnu sliku seos-
kog stanovništva npr. u Martincima,
te koliko je obitelji u vezi s vlaste-
linstvom s obzirom na službe koje mu
vrše, kao i one obitelji i pojedinci ko-
ji su izvan tih veza, kao župnik, uči-
telji, bilježnik i dr. Ne manjka ni o-
pis sela, prikaz gradnje i prostornosti
seoske kuće, podaci o namjeni poje-
dinih gospodarskih zgrada, kao i iz-
gled javnih i crkvenih građevina, po-
nešto i s tlocrtnim i drugim crtežima.
Na kraju saznajemo kako je od po-
četka 19. stoljeća funkcionirala vlast
u selu te kakve su bile školske i pro-
svjetne prilike. Studija završava po-
dacima o imovnom stanju vlastelin-
stava kojima su sela pripadala uoči
i za vrijeme ukidanja feudalnog sus-
tava 1848.

Prilikama u osam hrvatskih sela
nakon sloma mađarske revolucije 1849.
bavi se u četvrtoj studiji Attila Márfi.
Njegov rad uz izlaganje političke po-
vijesti obuhvaća i prikaz gospodar-

skih odnosa, najprije za apsolutizma a potom u doba dualizma. U tim razdobljima osam predstavljenih sela nalazilo se u političko-upravnom kotaru Sigetskom (Szigetvár), sa ukupno oko 35.000 stanovnika, od toga je na narodnosti otpadalo oko 14.000, u koje je bilo uključeno i oko 6.000 Slavena (Hrvata). Márfi je sustavno izložio ustroj i djelovanje vlasti, od županije, preko kotara pa do seoskih općina od kojih je najveća bila ona u Martincima. U tome selu te u Lukovišću djelovale su i župe koje su obuhvaćale i šest ostalih sela. Autor je registrirao i osnivanje prvih seoskih društava, vatrogasnih, kulturno-prosvjetnih te gospodarskih. Posebno se pozabavio regulacijom Drave godine 1850. i zabilježio iznos dodatnog oporezivanja žitelja tih sela. S time u vezi prikazao je komasaciju poljoprivrednih površina od 1859, nakon koje je uslijedila nova klasifikacija obradivog zemljišta, a potom su bili uređeni novi imovinski odnosi. Tekst je ilustriran, kao što su to i prethodni, sa više crteža, a tu su i tablice s brojevanim podacima. U nastavku je autor iscrpno izvijestio čitatelje o uzgoju stoke, njenom zdravstvenoj zaštiti, što je sve potkrijepljeno obiljem brojevanih podataka u tablicama, a od 1870. i podacima o strukturi stočnog fonda u osam sela. Također su izloženi šumarstvo i ribolov, te promet i trgovina. U pregledu školstva razabiremo da se kroz 19. stoljeća i na početku 20. nastava izvodila kad na mađarskom a kad na mađarskome i hrvatskom jeziku, ovisno o propisima državnih i županijskih vlasti, odnosno u čijoj je nadležnosti škola bila, državnoj ili crkvenoj. Intenzivniji razvitak novih, nepoljoprivrednih zanimanja uslijedio je u tim selima od početka druge polovice 19. stoljeća, o čemu autor izvješćuje kako po pojedinim selima tako i po novim zanimanjima i čak poimenično o njihovim nosiocima. Od početka 20. stoljeća zabilježeno je jako iseljavanje tamošnjih žitelja, navlastito u Sjedinjene Američke Države. Iz jednog državnog statističkog iskaza saznajemo da je u sedam sela (Novo Selo je izostavljeno) broj Hrvata iznosio između 30 i 70%, a da su ostali žitelji u velikoj većini bili Mađari. Ove brojke međutim treba gledati s nevjericom. Popisi iskazuju i broj kuća (Martin-

ci 271, a Dravljanici 33 — najveće i najmanje hrvatsko selo). Također su izloženi i seoski odnosi, institucija braćne zajednice i druge socijalne kategorije. Svoju studiju Marfi je završio prikazom funkcioniranja zdravstvene zaštite te brojevanim podacima o mobiliziranima u prve svjetskom ratu, o broju poginulih, te koliko je iza njih ostalo udovica i siročadi.

Studije šestoro autora o osam hrvatskih sela mađarske Podravine u županijama Baranji i Šomođu, izvanredan je prilog stjecanju prije svega povijesne slike te mikroregije, za nas posebno zanimljive jer je ona i danas nastanjena u većini hrvatskim župljem. Autori su se poslužili opsežnom literaturom, ponajviše mađarskom, manje hrvatskom, kao i izvorima iz mađarskih arhiva. Nismo sigurni u to da je hrvatska literatura i izvorna građa dovoljno eksploatirana, napose što se tiče najvećeg sela, Martinaca, koje je stoljećima bilo u granicama arhidakonata sa sjedištem u prekodravskom slavonskom selu Vaški. Izlaganje autora na znanstvenoj je razini, ali takvo da će i nestručnjaci, napose žitelji spomenutih sela kao i oni odseljeni naći u knjizi mnogo podataka koji će im otkriti način i uvjete života njihovih predaka, navlastito od početka 17. stoljeća pa do prvoga svjetskog rata. Valja napomenuti da su sve studije napisane na mađarskom jeziku, a da ih je vrlo uspješno u hrvatski književni jezik prenio Stipan Filaković. I njemu dakle ide priznanje što će naš čovjek iz onoga kraja te iz Mađarske uopće, posezati za tom knjigom, nadasve vrijednom i zanimljivom. Nju će, ako mu se pruži prilika, uzimati u ruke i čitatelji iz matičnog naroda s desne obale Drave da se obavijeste u kakvim su povijesnim vjhorima prekidanim dužim ili kraćim razdobljima mirna života preživljavali stoljeća ljudi istoga nam materinskog jezika i narodnog imena. Dakako da knjiga posebno dobro dolazi povjesničarima, sociolozima, etnolozima i drugim stručnjacima s obje strane rijeke Drave. Djelo će nas, nadamo se, u svom drugom svesku obavijestiti i o ostalim segmentima narodnog života podravske Hrvata iz tih osam sela pa će slika o njihovoj jučerašnjici a vjerujemo i o današnjici biti potpuna.

Knjigu »Podravski Hrvati 1« uređio je Živko Mandić, dok su se u poslovima oko prikupljanja građe i suradnje s autorima založili Ruža Begovac i Miklós Fűzes. Likovna oprema potječe od Đure Sarkića.

Stjepan Krpan

Mato Tkalčević

CROATS IN AUSTRALIA (AN
INFORMATION AND RESOURCE
GUIDE)

Burwood: Victoria College Press, 1988.
250 str.

U opširnoj (zajedno s uvodom, indeksom hrvatskih organizacija, indeksom publikacija, bibliografijom i zaključkom — više od 250 str.) znanstvenopopularnoj studiji, koja je pod naslovom: »Hrvati u Australiji (informacija i pomoćni vodič)« objelodanjena godine 1988, u Burwoodu (Vic.), autor Mato Tkalčević prezentira australijskoj javnosti povijest doseljavanja, društvenu organiziranost i doprinos hrvatske imigracije razvoju Australije.

Polazeći od činjenice da je doprinos Hrvata kao i općenito život i rad njihove etničke zajednice australijskoj javnosti nedovoljno poznat (nemoguće ih je stoga podvrći objektivnoj društvenoj valorizaciji), autor putem citiranog rada pokušava tu javnost upoznati s njihovim pomalo potisnutim i anonimnim sugrađanima kojih, prema posljednjem popisu pučanstva, danas ima blizu 200.000. Radi se, dakle, o etničkoj zajednici koja se brojem svrstava u red vodećih evropskih etničkih zajednica te zemlje. Uz navedeno, valja naglasiti, da su pored Britanaca, Hrvati iz Dalmacije i pioniri u kolonizaciji tog kontinenta (nalazimo ih u Zapadnoj Australiji već godine 1833.) što je australijskoj javnosti mahom nepoznata činjenica. S druge strane, na autora je očito poticajno djelovala spoznaja da se o radu i životu hrvatske etničke zajednice, kao i njihovu do-

prinosu razvitku Australije više zna u zemlji njihova podrijetla nego u zemlji u kojoj već generacijama žive. Stoga knjiga Mate Tkalčevića, bez obzira na neke sitnije faktografske i neke druge propuste, čini jedan od napora da se opisano stanje bar donekle ispravi.

Rad je inače podijeljen u dva dijela. U prvom poglavlju prvog dijela autor daje prikaz naseljavanja Hrvata u razdoblju 1890—1918, i to na općem i regionalnom planu (Zapadna Australija, NSW, Victoria, Queensland).

Drugo poglavlje prvog dijela tretira problematiku hrvatskih doseljenika tijekom Prvoga svjetskog rata, kada su mnogi Hrvati, kao podanici Austro-Ugarske, završili u logorima.

U trećem poglavlju (Imigracija u Australiju poslije Prvog svjetskog rata) autor se ponajprije osvrće na povijesni prikaz doseljavanja, a zatim na društveno (nacionalno i klasno) okupljanje i organizacije Hrvata u Zapadnoj Australiji. Naime, Boulder, Kalgoorlie, Perth, Fremantle i Swan Valley koljevka su hrvatskog naseljavanja u kontinentalnim razmjerima.

Slijedi poglavlje u kojem se tretira hrvatsko doseljeništvo u drugim brojačano značajnim centrima okupljanja Queenslanda, NSW (Broken Hill, Sydney), Victorije (Melbourne, Mildura) i Južne Australije.

Posljednja glava prvog dijela posvećena je iseljeničkom tisku, kao jednom od značajnih uporišta u očuvanju svijesti o etničkoj pripadnosti.

Uz poglavlje o hrvatskom poratnom iseljeničkom tisku, drugi dio u cijelosti prikazuje nastajanje i djelovanje hrvatskih (političkih, kulturnih, konfesionalnih i sportskih) organizacija u razdoblju poslije Drugoga svjetskog rata u Victoriji (Melbourne, Geelong, Wodonga, Gippsland, Ballarat, Mildura), New South Walesu (Sydney, Wollongong, Newcastle), Zapadnoj Australiji (Perth, Fremantle), Južnoj Australiji (Adelaide, Port Lincoln, Whyalla, Mount Gambier, Coober Peedy, Renmark, Berri), Australian Capital Territory, Queenslandu (Brisbane) i Tasmaciji (Hobart, Launceston).

Rad autora Mate Tkalčevića čini prvi pokušaj cjelovitijeg prikaza hrvatske zajednice namijenjen australijskoj